

1909 Matbuat Kanunu Matbuat Hürriyeti Getirdi Mi? İkinci Meşrutiyet Osmanlı Meclisi Mebusan'ında “Matbuat Hürriyeti” Tartışmaları (1909-1914)

Does The Printing Law Of 1909 Bring The
Freedom To The Press?

“Press Freedom” Discussions In The Second
Legislative Ottoman Assembly (1909-1914)

AYŞE ERYAMAN*

Özet

Osmanlı Devleti'nde İkinci Meşrutiyet yılları matbuat alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreçtir. Meşrutiyet'in ilanının yarattığı ortam içinde yayınlanan gazete ve dergi sayısında önemli artışlar gözlenmiştir. Diğer taraftan bu özgürlük havası içinde her grubun kendi ideolojik görüşünün savunuculuğu doğrultusunda giriştiği basın faaliyetleri neticesinde İkinci Meşrutiyet yıllarında birçok gazete kapanmış, gazeteciler tutuklanmış ve sürgüne gönderilmişlerdir. Bu gelişmeler ülkede matbuat hürriyeti konusunda geniş tartışmalara sebep olmuştur. Bu çalışmada yaşanan bu olayların “matbuat hürriyeti” noktasından mebuslar tarafından nasıl algılandığı incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda basına getirilen bu kısıtlamalar konusunda Meclis'te iki eğilimin oluştuğu tespit edilmiştir. Birinci eğilimdeki mebusların, matbuat hürriyetinin büsbütün ortadan kalktığını ve istibdat devrinde düştüğü dereceden daha aşağı bir dereceye indiğini savundukları görülürken, ikinci eğilimdekilerin fazla serbestinin memlekete zararlar verdiğini savundukları, gazete kapatma olaylarını daha çok vatanın menfaati noktasından değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Basın, Basın Özgürlüğü, Gazete, Matbuat.

Abstract

The Second Constitutional Era in the Ottoman State is a process in which important developments took place in the field of printing.

*Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkulâp Tarihi Bölümü,
eryamanays@hotmai.com

Significant increases were observed in the number of newspapers and magazines published in the environment created by the constitutional monarchy. On the other hand, many newspapers were closed, journalists were arrested and sent into exile in the Second Constitutional Period as a result of press activities initiated by each group in line with the advocacy of their ideological view. These developments caused widespread controversy about the freedom of printing in the country. In this study, it was tried to analyze and evaluate how these events were perceived by the MPs from the point of “freedom of printing”. As a result of the analysis, it has been determined that there are two trends in the Assembly regarding these restrictions. It has been observed that the first-tier MPs argued that the freedom of printing had completely disappeared and had fallen to a lower degree than the degree of decline in the time of reign. It was determined that the second tier MPs argued that excessive freedom caused harm to the country, and they evaluated newspaper closure events mostly from the interests of the homeland.

Keywords: Press, Freedom of the Press, Newspaper.

Giriş

Gazete belli haber ve bilgilerin çok sayıda basılarak ve serbestçe satılarak topluma ulaştırılması demektir. Batı’da gazeteler özellikle iktisadî şartların bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Ticari anlamda tüccarlar arasında mektupla haberleşme dünyanın her yerinde vardı. Buna karşılık, 15. yüzyılın ortasında matbaa kullanımı hızla yayılıp “haber yaprakları” piyasaya sürülmeye başlanınca “Serbest Piyasa Düzeni”nin dinamizmi de artmıştı. Ancak haber yaprakları fikir, görüş üreten araçlar değildi. Genellikle limana gelen gemide hangi malların bulunduğunu, hangi bölgede savaş olduğunu haber verirler, bu da tüccarın önem almasına yarardı. *Avisa*, *Zeitung*, *Corantos*, *Relation* gibi isimlerle piyasaya sunulan haber yapraklarının muntazam süreli yayın haline dönüşmesinin 1609’da Almanya’da Wolfenbüttel’de piyasaya sürülen *Avisa oder Zeitung* ile başladığı genel kanıdır. İlk günlük gazete 1660’da yine Almanya’da çıkan *Leipziger Zeitung*’dur. 1711’de Lonra’da on gazete günde 7000 nüshayı piyasaya sürüyordu. 1753 yılında tiraj 20 bine çıkacaktır. Bu çerçevede gazete kültürü, özellikle serbest piyasa düzeninin kökleşmesine hizmetini artırarak işlerini sürdürüyordu.¹

¹Avrupa’da matbaanın asıl etkinliği kitap yayınında görülmüştür. Basımevinin ilk iki yüz yılında Avrupa’daki deneyim, daha çok kitap üretimiyle Rönesans’ı hızlandıran, Reform’u hazırlayan bir süreç olmuştur. 1500’lü yıllara varıldığında Avrupa’nın 300 kentinde 1700’den fazla matbaanın çalıştığı ve ilk elli yıllık döneminde 40 bin başlık altında 15-20 milyon kitabın piyasa sürüldüğü hesaplanmaktadır. Osmanlı yöneticilerinin matbaayla ilk temasta bulunduğu ve gazetelerin varlığını fark etmeye başladıkları 18. yüzyılın ortasına kadar Batı’da 1,4 milyar kitabın yayımlandığı hesaplanmaktadır. Bu

Osmanlı Devleti'nde ise ilk gazete, imparatorluk tebaasınca 1793 gibi erken bir tarihte Fransız Elçiliğince basılan *Bulletin de Nouvelles*'dir. Fransa karşıtı propagandanın önlenmesi amacıyla basılan ve İstanbul'da kahvehanelerde dağıtılan *Bulletin de Nouvelles*'i, yine Fransızca ve İstanbul ile İzmir gibi kozmopolit ticari merkezlerde basılan birçok bülten ve gazete takip etmiştir. Osmanlı basın faaliyetlerinin ise ilk Osmanlıca gazete olan ve 1831 yılında basılan *Takvim-i Vekayi* ile başladığı kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki yabancı devletlerin elçiliklerinin ve yurttaşlarının yürüttüğü basın faaliyetleri, Osmanlı basının ortaya çıkışında değişik açılardan etkili olmuştur. Babıâli ve sultanın, kamuoyunun etkilenmesi ve biçimlendirilmesinde gazetelerin öneminin farkına varması bunlardan yalnızca bir tanesidir. Bu durumda, Osmanlı yöneticileri kendi toprakları içerisindeki yabancı basın faaliyetlerinin pasif birer gözlemcisi konumundaki etkileneni değil, aksine basının yapabildiklerini yakından takip edip olası gücünü yönetim yapısını dönüştürmek, halkı ile olan iletişimine yeni bir biçim vermek için kullanan aktif aktörler olarak belirlemektedir. Devletin bünyesindeki yabancı basının faaliyetlerinin bir diğer dolaylı etkisi, Osmanlı halkı ve halk içindeki değişik gruplar ile devletin siyasal ve iktisadi yapısına ilişkin uzlaşma arayışında, Babıâli ve sultanın basının halka ulaşılmasında önemini anlamasına bulunduğu katkıdır.²

kampanyanın en başında Lüter'in Latince'den Almancaya çevirdiği İncil'in bulunması, Hıristiyan dünyasında büyük değişmeyi sağlayan başlıca etkidir. 1500'lü yılların ilk yarısında resmi olarak 100 bin basılan İncil'in bir o kadar da korsan baskısı yapıldığı hesaplanmaktadır. Böylece sade vatandaş din konusu kadar diğer konularda da kulaktan dolma bilgisiyle değil ve gerektiğinde ucuz fiyatla eline geçen ve daima elinin altında bulunan kitapları tekrar tekrar okuyarak düşünce oluşturabiliyordu. Böylece Rönesans, kitap kültürüne dayalı olarak büyük bir ivme kazanmış oldu. Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010, s.1-2.

² Geleneksel Osmanlı basın tarih yazımına göre basınının ortaya çıkışı ve gelişimi devletin Tanzimat programı ile bir çerçeveye oturtulan reform çabalarının beklenebilir bir sonucudur. Buna göre, yenilikçi ve aydınlanmacı Osmanlı yönetici seçkinleri gelişmiş Batı medeniyeti karşısında imparatorluğun gerilemesinin durdurulması amacıyla Batılılaşmayı hedefleyen bir reform programı başlatmışlardır. Basının ortaya çıkışı, Batı'nın gücünden etkilenen, "ya modernleşmek ya da mahvolmak" seçenekleriyle karşı karşıya kalan ve dolayısıyla Batı tarzı modernleşmeyi hedefleyen bu reform programı çerçevesinde başlayan girişimlerin sonucudur. Geleneksel Osmanlı basın tarih yazımının görmezden geldiği, toplumsal yapıdaki hareketlilik ve Osmanlı seçkinleri dışındaki çeşitli toplumsal grupların devlet ile iletişimin bir aracı olarak gazetenin kullanılabilirdiği. Gazetenin söz konusu biçimde kullanılabilirdiğinin kabulü, toplumsal değişim üzerine odaklanmayı ve gazetenin devlet seçkinlerinin toplumu eğitmek amacından farklı bir biçimde kullanıldığının ya da homojen ve değişime kapalı olmayan çeşitli toplumsal grupların bu yeni iletişim aracıyla ilgilenebileceğinin tartışılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Gelenekselden eleştirile geçişte belki de üzerinde durulması gereken en önemli ayırım, basın ve kamuoyu ilişkisini kapitalist ilişkiler çerçevesinde yeniden şekillenen toplumsal gruplar sorunsalı üzerinden ele almakta yatmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda basının ortaya çıkmasına ilişkin ayrıntılı değerlendirme için bkz. Gül Karagöz Kızılca, "Osmanlı/Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *İlef Dergisi*, 3/1 (2016), s.71-90.

Osmanlı Devleti'nde bu gelişmelerin etkisiyle yayımlanmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*'yi,³ 1840 yılında yarı resmi bir gazete olarak yayımlanmaya başlayan *Ceride-i Havadis* takip etmiş, ardından Osmanlı basını 1860 yılında Ağâh Efendi ve Şinasi tarafında yayımlanmaya başlanan *Tercüman-ı Abval* ile yeni bir döneme girmiştir. *Tercüman-ı Abval*, sütunlarında siyasi makalelere yer vererek fikir gazeteciliğini başlatan ilk Türk gazetesi olmuş, ilk defa gazete sütunlarında hükümete yönelik eleştiriler yer almaya başlamıştır. *Tercüman-ı Abval*'in bu eleştirel yazıları karşısında hükümet, gazeteye yönelik olarak sansür, kapatma gibi politikalar takip etmeye başlamıştır.⁴ Ardından *Tercüman-ı Abval*'in kuruluşuna öncülük eden Şinasi gazeteden ayrılarak, 1862 yılında *Tasvir-i Efkâr* adındaki kendi gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Şinasi bu gazetede yazdığı yazılarında hükümete yönelik eleştirilerini artırarak devam etmiş böylece basının bir güç olarak belirmesinde bu gazetenin önemli bir yeri olmuştur. *Tasvir-i Efkâr*'da Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizâde Mahmud Ekrem ve Ali Suâvi gibi isimler yer almışlardır.⁵ Zamanla bu gazetelere yenilerinin eklenmesi ile Osmanlı basınındaki gazetelerin sayıları giderek artmıştır.

Osmanlı Devleti'nde gazete sayısının artmasına paralel olarak bu gazetelerde hükümete yönelik eleştirilerin artması, devletin basın alanında hukuki düzenlemelere gitmesine neden olmuştur. Basınla ilgili ilk hukuki düzenleme 1864 Matbuat Nizamnamesinin kabul edilmesi ile gerçekleştirilmiştir.⁶ Basın üzerindeki devletin baskısı artmaya başlayınca 1867'de Ali Suavi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ağâh Efendi gibi gazeteci aydınlar Avrupa'ya kaçarak yayın hayatına orada devam etmişlerdir. Sultan Abdülaziz'den sonra tahta çıkan Sultan V. Murat yurt dışına çıkmak zorunda kalan gazetecilere yönelik af çıkarmış, böylece yurt dışındaki bu gazeteciler İstanbul'a yeniden dönmüşlerdir.⁷

Sultan Abdülhamid'in meşrutiyeti ilan ederek parlamentoyu açması basında büyük beğeni toplamıştı. Ancak daha sonra yaşanan gelişmeler sonucunda Abdülhamid'in Meclis'i feshederek anayasayı askıya alması gazetecilerin sert tepkisini çekmiştir. Bu tarihten sonra basına yönelik kısıtlamalar arttırılmış, birçok basın organı kapatılmış ve pek çok gazeteci de sürgüne gönderilmiştir.

³*Takvimi Vekayi* ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, *Takvim-i Vekayi "Belgeler"*, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1983.

⁴*Tercüman-ı Abval* gazetesi için ayrıntılı olarak bkz. Server İskit, *Hususi İlk Türkçe Gazetemiz Tercüman-ı Abval ve Ağâh Efendi*, Ulus Basımevi, Ankara 1937.

⁵A.D. Jeltyakov, *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729-1908)*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara 1979, s.54.

⁶Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1943, s.23.

⁷Belkis Ulusoy Nalcıoğlu, "Tanzimat Döneminde Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkleri", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/14 (2005) s.261-262.

Bütün bu sansür ve kontrol sistemine rağmen, II. Abdülhamid döneminde basın Tanzimat dönemine oranla çok daha fazla bir gelişme göstermiştir.⁸

İkinci Meşrutiyet Devri Osmanlı Basınına Genel Bir Bakış

İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan edilmiş böylece Osmanlı Devleti siyasi hayatında yeni bir devir açılmıştır. İttihat ve Terakki adı da meşrutiyet ve hürriyetle bütünleşmiştir. Cemiyet artık devletin en önemli siyasal gücü ve merkezi durumuna gelmiştir.⁹

Meşrutiyet ilan edildiğinde İstanbul'da *İkdam*, *Sabah*, *Saadet* ve *Tercüman-ı Hakikat* olmak üzere yayınıni sürdürmekte olan dört gazete mevcuttu. Meşrutiyet'in ilanının yarattığı özgürlük havası içinde, izleyen ilk 45 günde gazete çıkarmak için başvuranların sayısı 200'ü aşmış, gazete ve dergi sayısı 353'ü bulmuştu.¹⁰ Bu gazetelere genel olarak bakıldığında, İttihat ve Terakki'yi destekleyen yayın organları olan *Tanin*, *Yeni Tasvir-i Efkâr* ile Selanik ve Manastır'da yayımlanan *Şûra-yı Ümmet*, *Rumeli*, *Silâh* vb. gazetelerin yanı sıra kısa zamanda İttihat ve Terakki'nin karşısına değişik partileri temsilen çok sayıda yayın organının çıktığı görülmüştür. Ahrar Partisi'nin *Osmanlı*, Mevlânzade Rıfat'ın *Hukuk-ı Umumiye*, Serbestî gazeteleri, Murat Bey'in *Mizan*'ı, başına Ali Kemal'in geçtiği *İkdam*, Derviş Vahdeti'nin *Volkan*'ı, Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye'nin *Beyanü'l-Hak*'ı bu arada sayılabilir.¹¹

Meşrutiyetin ilk yıllarının yarattığı bu özgürlük havasında herkes tam bir serbesti içinde dilediğini söylüyor ve yazıyordu. Diğer taraftan bu durumdan azınlıklar da faydalıyor, onlar da gazeteler çıkararak kendi milli hedeflerine ulaşacak yolda faaliyet göstermeye başlamışlardı. Bu noktada azınlık unsurların giriştikleri neşriyatlar kendi unsurlarını pek açık bir surette isyana davet etmekteydi. Diğer taraftan devletin muhtelif anasırlarından her birinin bir milli emele sahip oldukları hakikatini bir an bile göz önünden uzaklaştırmamak vatanın hayatı gereği olarak telakki edilmekteydi.¹² Bu gazetelerin giriştikleri faaliyetler özellikle Volkan gazetesindeki Derviş Vahdeti'nin yazdığı yazılar tutucu çevreleri etkilemiş, Selanik'ten gelen Avcı Taburları isyan etmişlerdi. Bu suretle 31 Mart 1909 vakası hâsıl olmuş, asiler mekteplileri öldürmeye başlamış, *Tanin* ve *Şûra-yı Ümmet* gazetesinin idarehanelerini yağma etmişlerdi. Bunun üzerine Hareket Ordusu Selanik'ten İstanbul'a gelerek harekâtı bastırmış ve

⁸Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 1978, s.361.

⁹Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler- İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s.55.

¹⁰M. Nuri İnuğur, *Basın Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s.306-307.

¹¹O. Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının*, s.236vd.

¹²Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Bundan sonra BOA. Şeklinde gösterilecektir), BOA, DH.ŞFR., 413-27-0, 03.03.1325 (16.05.1909).

Volkan gazetesi sahibi Derviş Vahdeti de idam edilmiştir. Olayların ardından Sultan Abdülhamit tahttan indirilmiş, derhal divan-ı harp kurularak matbuata sansür konulmuş ve taşkınlık eden gazeteler de kapatılmıştır.¹³

Ülkede tansiyonu arttırıcı bu olaylar İttihat ve Terakki'yi yeni önlemler alma konusunda harekete geçirmiş ve bu çerçevede bir basın yasası hazırlanmak üzere çalışmalara başlanmıştır. Hazırlanan basın kanunu tasarısı 28 Nisan 1909'da parlamentoya sunulmuştur.¹⁴ Ülkede basın ile yapılan neşriyatın bu denli tehlikeye sebep olacak olaylara neden olmasından dolayı Sadrazamlık tarafından Meclisi Mebusan Riyasetine gönderilen tezkere ile Matbuat Nizamnamesi Layihalarının bir an evvel görüşülerek karara bağlanması istenmiştir.¹⁵ Çünkü bu kanunlar yapılmadıkça meşrutiyet idaresinin devam edilemeyeceğine inanıldığından adı geçen kanun layihasının serian tanzim ve Meclisi Mebusan ve Ayanca tasdiki lüzumlu görülmekteydi.¹⁶ Aynı doğrultuda olarak Sivas vilayetinden gönderilen tezkerede ise Rum ve Ermeni matbuatının ahaliyi adeta isyana davet ve anasını muhtelifte arasında nifak ve husumet yaratmak derecesinde neşriyatla buldukları, bu neşriyatlara karşı ağır bir ceza tertibinin gerekli olduğu ve söz konusu Matbuat Layihasına bu türden hükümlerin eklenmesi ve nizamnamenin bu şekilde Meclisi Mebusanca kabul edilmesi gerekliliği belirtilmiştir.¹⁷ Adı geçen Matbuat Kanununun bir an önce Meclis tarafından çıkarılmasına dair 12 Mart 1325 tarihinde Meclisi Mebusan'a sunulan sadaret tezkiresinde, *Levant Herald*, *Proodos*, *Neologos* gazetelerinin neşriyatlarının Osmanlılık birliğine zarar verdiği, adı geçen gazetelerin Osmanlı ittihadını benimsemiş olan Rum vatandaşlarını bu ittihadı millîden ayırmak gayretinde buldukları belirtilmekteydi.¹⁸ Bir meşrutî idare sisteminde matbuatla neşriyatla bulunmak hakkı en önemli haklardan biri olarak görülmüş ancak bu hakkın hüsnü surette temin edilmeyecek olursa memleket için çok zararlar doğuracağı noktasından böyle bir düzenlemeye gidilmesi zarureti

¹³Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazeteciliği Tarihi, Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1969, s.172-173.

¹⁴Meclisi Ayan tarafından vaki olan teklif üzerine Matbuat Encümenince icra olunan tadilatı muhtevi Matbuat ve Matbaalar Kanun Layihası için bkz. BOA, İ. DUİT., 99-3-0, 11.07.1327 (29.07.1909).

¹⁵BOA, BEO, 3539-265418-0, 12.04.1327 (03.05.1909); BOA, BEO, 3543-265714-0, 16.04.1327 (07.05.1909).

¹⁶BOA, BEO, 3541-265538-0, 14.04.1327 (05.05.1909); BOA, BEO, 3541-265537-0, 14.04.1327 (05.05.1909).

¹⁷BOA, BEO, 3553-266440-0, 29.04.1327 (20.05.1909); BOA, DH.MKT., 2817-44-0, 26.04.1327 (17.05.1909).

¹⁸*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 2, İçtima Senesi: 1, İnikat: 47, 14 Mart 1325, s.479; BOA, DH.MKT., 2897-62-0, 24.07.1327 (11.08.1909).

belirmiştir.¹⁹ Bu amaçlarla düzenlenen Matbuat Kanunu tasarısı Meclis'te cereyan eden uzun görüşmelerden sonra kabul edilerek ve 16 Temmuz 1909 tarihinde yasalaşmıştır.

Dört fasıl ve 37 maddeden oluşan Matbuat Kanununun 1. Maddesinden 7. Maddesine kadar olan hükümleri içeren birinci faslı bir gazetenin ne suretle çıkarabileceği esaslarını belirlemektedir.²⁰ Kanunun ikinci faslı ise ahkâm-ı cezaiye hükümlerinden oluşmaktaydı ve ilgili fasıl özetle; bir gazetenin sorumlu müdürünün ismi olmaksızın neşredilemeyeceği, sokaklarda gazete dağıtanların yalnız gazetenin isim, müellif veya muharrirlerinin isimlerini söyleyebileceği, gazetenin içeriğinden dolayı uygulanacak cezalardan sorumlu olacakların sırasıyla sorumlu müdür, yazar, matbaacı, bayi ve müvezzilere ait olduğu, gazetede yayınlanan bir yazıdan dolayı maddi ve manevi bir zarar gören bir şahsın sorumlular hakkında dava açabileceği, kanunların ve nizamların resmen ilanından önce yayınlanmasının yasak olduğu, Osmanlı ülkesindeki tanınmış olan dinler ve mezheplerden ve anasırdan birini aşağılamak ve hakaret etmek yolundaki neşriyatın yapılamayacağı, genel ahlaka aykırı yazı ve resimlerin yayınlanamayacağı gibi hükümleri ve bunlara aykırı davrananlara karşı verilecek ceza hükümlerini içermektedir.²¹ Matbuat Kanununun üçüncü faslı ise zemm ü

¹⁹*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 3, İçtima Senesi: 1, İnikat: 65, 20 Nisan 1325, s.187; *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 3, İçtima Senesi: 1, İnikat: 69, 28 Nisan 1325, s.307-308.

²⁰Bu noktada Matbuat Kanununun birinci faslı özetle şu hükümler içermektedir: 1. Madde: Her gazetenin bir sorumlu müdürü olması icap eder, 2. Madde: Osmanlı tebaasından olup, 21 yaşını dolduran hukuk-u medeniyeden mahrum olmayan herkes sorumlu müdür olabilir,²⁰ 3. Madde: Gazete neşretmek isteyen herkes İstanbul'da ise Dâhiliye Nezaretine, taşrada ise vali veya mutasarrıflara kendisi ve sorumlu müdür imzaları ile beyanname verecektir, 4. Madde: Bu beyanname verilmeden çıkarılan gazete hemen tatil olunacaktır,²⁰ 5. Madde: Neşrolunan her gazete sahibinin mülküdür, vefatı halinde varisine intikal eder, 6. Madde: Bir gazetenin ismi diğer bir gazete tarafından kullanılamaz, 7. Madde: Sorumlu müdürün istifası veya ölümü halinde en geç beş gün içinde ilgili makama bildirilmelidir. *Düstur*, Tertib-i Sani, Cilt 1, 24 Cemaziyelahir 1326-27 Şevval 1327 (10 Temmuz 1324- 29 Teşrinievvel 1325), Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1329, s.397.

²¹Kanunun ikinci faslı ise ahkâm-ı cezaiye hükümlerinden oluşmaktaydı ve ilgili fasıl özetle şu hükümler içermektedir: 8. Madde: Gazetenin her nüshası günü gününe mahallin en büyük dâhiliye amirine ve savcıya gönderilecektir. Gönderilmeyenlerin her biri için sorumlu müdürden yarım Osmanlı altını alınır, 9. Madde: Gazete sorumlu müdürün ismi olmaksızın neşredilirse bir lira cezayı nakdi alınır ve gazetenin isimsiz çıkması sorumlu müdürü içeriğinden dolayı ayrıca kanun mesuliyetinden kurtaramaz, 10. Madde: Sokaklarda veya umumi yerlerde gazete dağıtanlar bunların yalnız isimlerini, müellif veya muharrirlerinin isimlerini ve fiyatlarını yüksek sesle söyleyebilirler. Genel ahlaka aykırı isimler kullanmak, birinin itibarını sarsacak ya da heyecan yaratacak yolla ilgi arttırmak yasaktır. Aksini yapan 25 kuruştan bir liraya kadar cezaya mahkûm edilir ya da 24 saatten bir haftaya kadar hapsedilir 11. Madde: Gazetenin içeriğinden dolayı uygulanacak cezalardan sorumlu olacaklar sırasıyla sorumlu müdür, yazar, matbaacı, bayi

kadh (yergi ve sövme)'a ait hükümleri içermekteydi ve bu fasılda, padişah hakkında zemm ü kadhi hedef alan yazı ve sözler neşrolunursa sorumlunun üç aydan üç seneye kadar hapis olacağı, dost devlet hükümdarları ya da hükümet reisleri hakkında zemm ü kadh vukuunda bir aydan bir seneye kadar hapis cezası hükmolunacağı, hanedan, meclisi ayan ve meclisi mebusan, hâkimler ve diğer memurlar, Osmanlı ordusu ve donanması, Osmanlı ülkesindeki dost ülkeler siyasi görevlileri ve konsolosları aleyhinde zem vukuunda mesul olan kimseye 15 günden 6 aya kadar hapis veya 5 altından 50 altına kadar para cezası hükmolunacağı gibi hükümler yer almaktaydı.²² Matbuat Kanununun dördüncü

ve müvezzilere aittir. 12. Madde: Gazetede yayınlanan bir yazıdan dolayı maddi ve manevi zarar gören bir şahıs, sorumlular hakkında dava açabilir, zarar iddia edebilir. Mahkeme nakdi tazminat ile beraber hapis veya cezayı nakdiye hükmedebilir. 13. Madde: Gazeteler her türlü muhakematı ve meclis görüşmelerini yayınlayabilir. Ancak gizli karar ve oturumlar yayınlanamaz. Aksine davrananlardan 5 altından 25 altına kadar ceza alır. 14. Madde: Davalar aleyhinde genel ahlaka aykırı konuların yayınlanmasını mahkeme yasaklayabilir. Aksine davranana 2 liradan 10 liraya kadar para cezası ya da 24 saatten bir haftaya kadar hapis verilir. 15. Madde: Kanunların ve nizamların resmen ilanından önce yayınlanması yasaktır. Aksine davrananlar 2 Osmanlı altınından 10 Osmanlı altına kadar cezalandırılır. 16. Madde: Osmanlı ülkesindeki tanınmış olan dinler ve mezheplerden ve anasından birini aşağılamak ve hakaret etmek yolundaki neşriyat yapan kimse bir aydan bir seneye kadar hapis ve 20 Osmanlı altınından yüz altına kadar ceza öder, 17. Madde: Ceza Kanununun ikinci faslında beyan olunan cinayetleri işlemeye doğrudan doğruya tahrike yönelik neşriyat durumunda, 11. maddeye dayalı olarak mesul olacak şahıs o cinayetlerin fiilen icracısı gibi cezalandırılır, 18. Madde: Bir kimsenin namusunu lekeleyecek veya itibarını düşürecek bir konuyu basın aracılığıyla açıklayan veya bu yolda yayın tehdidiyle kendisinden para alanlar üç aydan üç seneye kadar hapsedilir ve 10 liradan 100 liraya kadar para cezasına çarptırılır, 19. Madde: Aslı olmayan haber yapan veya aslı olmaksızın bir kimseye ait evrakı neşredenler, neşriyatlarından dolayı umumi asayiş ihlale sebep olmuş ve bu da kötü amaçla yapılmış ise altı aydan iki seneye kadar hapsedilir ve 5 liradan 100 liraya kadar ceza öder. Ya da bu iki cezadan biri uygulanır. 20. Madde: Genel ahlaka aykırı yazı ve resim yayınlandığı takdirde mesul olan kimseye iki Osmanlı altınından ona kadar ceza kesilir, 21 Madde: Bir şahıs aleyhindeki yazıya, o şahıs tarafından aleyhindeki makalenin iki mislini geçmemek şartıyla yazılacak cevabı ve de hükümetin gerçek bulmadığı yayımlar hakkındaki tekzipleri, gazetelerin çıkacak ilk nüshasında aynı sütuna koymaya mecburdurlar. Aksi halde 5 altından elli altına kadar ceza öderler. 22. Madde: Bahsi geçen suçların tekrarı şiddetlendirici ad edilir. 23. Madde: 17. maddede belirtilen suçları işlemeye tahrik eden neşriyatta buluna gazete, dava açılmakla birlikte hükümetçe asayişin korunması için gerek görülürse mahkemenin karara bağlanmasına kadar tatil edilebilir. 24. Madde: Basın suçları hakkındaki bu cezalar, aynı zamanda toplantılarda dağıtılan bültenlere, yazılara, mektuplara, levhalara da şamildir. *Düstur*, s.397-400.

²² Matbuat Kanununun üçüncü faslı ise zemm ü kadh (yergi ve sövme)'a ait hükümleri belirleyen özetle şu maddeleri içermekteydi: 25. Madde: Bir şahıs ya da heyetin madde-i mahsus beyanıyla namusu ihlal edilir ya da itibarı düşürülürse buna "zem" ve madde-i mahsusa beyan olunmaksızın yapılırsa buna "kadh" denir. Tartışma adabı çerçevesinde eleştiri hiç bir vakit suç teşkil etmez, 26. Madde: Zat-ı Hazreti Padişahî hakkında zemm

faslı olan mevad-ı müteferri' kısmı ise özetle, matbuat suçları ile ilgili davaların umumi mahkemelerde görüleceği, matbuat suçları aleyhinde neşr tarihinden itibaren üç ay zarfında açılmayan davaların kabul edilemeyeceği, seferberlik durumunda ve savaş tehlikesi bulunduğu halde ordu ve donanmanın yapacakları harekete ve devletin savunma önlemlerine dair gazetelerin neşriyatı gereğine göre sadaret makamınca çıkarılacak emir üzerine yasaklanabileceği gibi hükümleri içermekteydi.²³

ü kadh hedef alan yazı ve sözler neşrolunursa sorumlu üç aydan üç seneye kadar hapis olunur. 27. Madde: Dost devlet hükümdarları ya da hükümet reisleri hakkında zemm ü kadh vukuunda bir aydan bir seneye kadar hapis cezası hükmolunur. 28. Madde: Hanedan, meclisi ayan ve meclisi mebusan, hâkimler ve diğer memurlar, Osmanlı ordusu ve donanması, Osmanlı ülkesindeki dost ülkeler siyasi görevlileri ve konsolosları aleyhinde zem vukuunda mesul olan kimseye 15 günden 6 aya kadar hapis veya 5 altından 50 altına kadar para cezası hükmolunur. Ya da cezaların ikisi de uygulanır. Kadh vukuunda bir haftadan üç aya kadar hapsedilmekle beraber 1 altından 25 altına kadar ceza-yı nakdi uygulanır yahut bu cezalardan yalnız biri icar edilir. 29. Madde: Ahaliden biri hakkında zem vukuunda mesul olan kimse bir haftadan üç aya kadar hapis olunmakla beraber, kendisinden 2 altından 25 altına kadar ceza alınır. Yahut bu cezalardan yalnız biri icra olunur. Kadh vukuunda bir haftadan iki aya hapsedilmekle birlikte bir altında 15 altına kadar ceza-yı nakdi alınır. Yahut bu cezalardan yalnız biri icra olunur. 30. Madde: Bakan, milletvekili ve hükümet memurları hakkındaki kadh ve zem vukuunda 29. madde ahkâmı icra olunur. Vaki olan zem ve kadh memuriyetleri ile ilgili umura ait ise 28. madde uygulanır. Ancak bunların ve hisse senedatı çıkarmak suretiyle kurulan mali kurumlar ve ticari kurumların yöneticileri hakkındaki kadh ve zem mahkeme kararıyla sabit olursa bu yayına ceza verilmez. *Düstur*, s.400-402.

²³Matbuat Kanununun dördüncü faslı olan mevad-ı müteferri' kısmı ise özetle şu hükümleri içermekteydi: 31. Madde: Matbuat suçları ile ilgili davalar umumi mahkemelerde görülür. 16, 17, 19, 20, 26. maddelerde mevzuu bahsolan suçlarla, hanedanı saltanat aleyhinde vaki olan zemm ü kadhın takibi doğrudan doğruya savcılar tarafından; yabancı devlet hükümdarları ve siyasi memurları hakkındaki zemm ü kadh suçlarının takibi sefaretlerin Hariciye Nezaretine vaki olacak müracaatı üzerine yine savcılar tarafından; milletvekilleri, memurlar, Osmanlı ordu ve donanması hakkındaki zemm ü kadhın takibi ilgililerce adalet makamlarına yazılacak yazılar üzerine yine savcılar tarafından icra olunur. Bu kanunda geçen diğer zemm ü kadhler hakkındaki davalar ise bireylerin kendisi tarafından ikame edilir. 32. Madde: Matbuat suçları aleyhinde neşr tarihinden itibaren üç ay zarfında açılmayan davalar kabul edilemez. 33. Madde: Seferberlik durumunda ve savaş tehlikesi bulunduğu halde ordu ve donanmanın yapacakları harekete ve devletin savunma önlemlerine dair gazetelerin neşriyatı gereğine göre sadaret makamından çıkarılacak emir üzerine men olunur. Bunun aksine neşriyatta bulunanlar 50 liradan 200'e kadar ceza öder ya da altı aydan iki seneye kadar hapsedilir. Ya da bu cezadan her ikisi ile cezalandırılabilir, 34. Madde: Siyasetle ilgili olmayan ve sadece fenni ve edebi yayın yapanlar kitap hükmünde olup bu kanuna tabi değildir. 35. Madde: Yabancı ülkelerde ve Eyaleti Mümtaze'de yayımlanan gazetelerin Osmanlı ülkesine girişinin yasaklanması, bakanlar kurulunda alınan kararlar olur ve yalnız bir numarasını Dâhiliye Nezareti tarafından verilen emir üzere men edilebilir. Bu şekilde

Bu basın kanununda bir yandan basına geniş özgürlükler vermek, bir yandan da zararlı yayınları önlemek kaygısı yan yana görülmektedir. Yasa sadece devletin güvenliğini sarsacak ve halkı isyana sürükleyecek nitelikli yayınlar dolayısıyla hükümete bir gazeteyi geçici süreyle kapatma yetkisi tanımıştır. Aslında kanun oldukça liberal eğilimli bir görüşle hazırlandığı halde, sonradan yapılan değişikliklerle basın özgürlüğü birçok yönlerden sınırlandırılmıştır. Yapılan bu değişikliklere bakıldığında 16 Şubat 1913 tarihli geçici kanunla edep ve ahlak kurallarına aykırı yazı ve resimlerin yasaklanıp toplatılması kabul edilirken, 9 Kasım 1913 tarihli geçici kanunla da devletin iç ve dış güvenliğini bozabilecek biçimde yayın yapan gazetelerin bakanlar kurulu kararıyla kapatılabilmesi öngörülmüştür.²⁴

İkinci Meşrutiyet'in ilk yedi yılı basın açısından son derece hareketli bir dönem olmuştur. Büyük tirajlar sağlanmış, okuyucuya yeni şeyler verilmiş haber gazeteciliğinde ve gazete tekniğinde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak gazetecilerin kimliği bakımından durum tam tersidir. Basına yeni ufuklar açılırken gazeteciliği siyasal amaçları için kullananların sayısı artmıştır. Bu yüzden, dönemde politik sebeplerle öldürme ve sürme olaylarının çokluğu dikkat çekmiştir. Bu çerçevede İttihatçılara karşı olanlardan *Serbesti* gazetesinin yazarı Hasan Fehmi 5 Nisan 1909'da, *Sada-yı Millet* yazarı Ahmet Samim 9

yasaklanan gazeteyi bilerek satan ve dağıtanlara 2 liradan 15 liraya kadar ceza-yı nakdi hükümlenir. 36. Madde: 2 Şaban 1281 tarihli Matbuat Nizamnamesinin hükümleri geçersizdir. 37. Madde: Dâhiliye ve Adliye nazırları işbu kanunun icrasına memurdurlar. *Düstur*, s.402-403.

²⁴Matbuat Kanununda yapılan diğer değişiklikler şunlardır: Mart 1912 tarihli geçici kanunla, siyasal gazete imtiyazı almak için İstanbul'da 500, taşrada 200 lira depozito yatırılması, askerlerin yazı yazmalarının yasaklanması hükme bağlanmıştır. 9 Mart 1913 tarihli geçici kanunla, mebusların ve Ayan Meclisi üyelerinin gazete sorumlu müdürü olmaları yasaklanmış ve gazete satıcılarının polisten belge almaları zorunluluğu kabul edilmiştir. 25 Ağustos 1914 tarihli geçici kanunla, askeri sansür memurlarının izni olmadan ordu hareketleriyle ilgili haberlerin yazılmaması hükme bağlanmıştır. 5 Şubat 1919 tarihli karar name ile sıkıyönetim bölgelerinde sansür kurulunun izni olmadan gazete yayınlanmaması öngörülmüştür. 5 Ağustos 1920 tarihli kararname ile iç güvenlik ve dış ilişkilerle ilgili belge yayınlanmaması kabul edilmiştir. 19 Ekim 1921 tarihli kararname ile Kur'an ayetlerinin ve hadislerin hiç birinin basılmaması kararlaştırılmıştır. M.N.İnuğur, *Basın Yayın*, s.318-319; Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.86-87; Bu tadiller için ayrıca bkz. BOA, BEO, 3956-296628-0, 8.11.1329 (31.10.1911); BOA, BEO, 3960-296944-0, 14.11.1329 (06.11.1911); BOA, BEO, 3973-297956-0, 17.12.1329 (09.12.1911); BOA, ŞD., 28-70-0, 19.07.1328 (27.07.1910); BOA, ŞD., 32-31-0, 09.12.1329 (01.12.1911); BOA, MV., 158-5-0, 07.11.1329 (30.10.1911); BOA, ŞD., 32-31-0, 09.12.1329 (01.12.1911); BOA, BEO, 4095-307081-0, 25.10.1330 (07.10.1912); BOA, BEO, 4177-313247-0, 22.06.1331 (29.05.1913); BOA, BEO, 4198-314777-0, 17.08.1331(22.07.1913); BOA, ŞD., 39-15-0, 27.10.1331(29.09.1913); BOA, ŞD., 39-24-0, 22.12.1331(22.12.1913); BOA, DH.SYS., 55-77-0, 04.01.1330 (25.12.1911); BOA, DH.HMŞ., 26-49-0, 27.12.1331(27.11.1913).

Haziran 1910'da, *Şebral* yazarı Zeki Bey 10 Temmuz 1911'de öldürülmüşlerdir. 1913 yılında İttihat ve Terakki iktidara yerleşince karşı fikirleri savunan yazarların hemen hapsi ya sürgüne gönderilmiş ya da yurt dışına kaçmak zorunda kalmışlardı.²⁵ İttihat ve Terakki'nin iktidara hâkim duruma gelmesiyle beraber, matbuata yasalar ya da mahkemeler yoluyla değil "emirname-i samî" lerle müdahale etmek ve matbuatın "idare-i örfiye"ler eliyle cezalandırılması yoluna gidilmesi tepkilere sebep olmuştur. Dolayısıyla matbuat içerisinde yer alan gruplar, kendisi gibi düşünmeyen ötekileri, suçlama mekanizması doğrultusunda fesatçı olarak nitelemekten çekinmemişlerdir.²⁶ Yaşanan bu olaylar İkinci Meşrutiyet yıllarında matbuat hürriyeti konusunda büyük tartışmalara neden olmuştur. Basın alanında yaşanan bu olaylar Meclis gündemine de yansımış ve Meclis'in çeşitli oturumlarında matbuat hürriyeti konusunda tartışmaların yaşandığı görülmüştür.

Meclisi Mebusan'da "Matbuat Özgürlüğü" Tartışmaları

Meclisi Mebusan'da matbuat özgürlüğünün gündeme geldiği oturumlardan biri 5 Aralık 1910 tarihli oturum olmuştur. Bu oturumda Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın hükümetin icraatına dair beyanatı hakkındaki müzakere esnasında Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, meşrutiyet ilan edildiği zaman Osmanlı Devleti'nin baştanbaca bir sevinç içinde olduğunu belirterek fakat artık durumun değiştiğini ifade etmiştir. Konuşmasının devamında "bugün işte matbuatımızın halini görüyorsunuz, baltayı²⁷ elimize almışız, üç günde bir gazete kapatıyoruz" ifadelerine yer veren Hakkı Paşa, bunun sebebinin ise söz konusu gazetelerin güya memleketin sükûn ve asayişini ihlâl eder harekâta bulunmaları olduğunu belirtmiştir. Ardından kendisinin bu düşüncelere katılmadığını, matbuatın serbest olması gerektiğini çünkü matbuatın umumi efkârın tercümanı olduğunu belirten Hakkı Paşa, matbuatın tetkik edilebileceğini fakat edep

²⁵1908 sonrasında baskılar, yasaklamalar özel olarak şu veya bu etnik grup basınına karşı yöneltilmemiştir. Basın genellikle İttihatçılar (Osmanlı evleri bütünlüğünü meşrutiyet yapısı içinde sürdürmek yanlıları) ile İttihatçılara karşı olanlar (bütün azınlıklar, aşırı dinciler, federalistler, âdem-i merkezîyetçiler) diye ikiye ayrılıyordu. İki tarafta da her ırk, din ve milletten insanlar vardı. Bunun yanı sıra her ulus kendi özel çıkarlarını savunan bir basına sahipti. Sadece Türk çıkarlarını savunan yaygın bir basın ise yoktu. Çünkü bu Osmanlılığın temelini yıkmak olacaktı. Bu nedenledir ki Müslüman topluluklar içinde Arnavut, Arap hatta Kürt milliyetçiliği savunucuları belirirken, bilimsel dergiler dışında Türk milliyetçiliği yapan basın belirmemiştir. Öyle ki her grup kendi çıkarlarını savunurken Türk unsuru çok ihtiyatlı davranmak zorunda kalmıştır. Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.58-59.

²⁶Uygur Kocabaşoğlu, *"Hürriyet"i Beklerken, İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.12vd.

²⁷ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 11, 22 Teşrinisani 1326, s.304.

dairesinde tetkik edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca matbuatın bir milletin tercüman-ı hissiyatı demek olduğu, matbuatın adeta millet demek olduğu ifadelerine yer veren İsmail Hakkı Paşa'nın, matbuattan muhtaç olanlarının kanun dairesinde terbiye edilebileceğini ancak bir darbe indirircesine cezalandırmanın gelecek için iyi bir şey olmayacağını özellikle savunduğu görülmüştür.²⁸

Aynı müzakeratta Şam Mebusu Şefik Elmüeyyet Bey ise, memlekette artık matbuat denen bir şey kalmadığını, sadece *Tanin* gazetesinin istediğini söyleyebildiğini, diğer bütün gazetelerin tamamının kayıt altında bulunduğunu belirtmiştir. Meşrutiyet'in ilanını müteakip Mebusan Meclisi'nin açılmasından sonra matbuat konusunda bir ilerleme eseri görüldüğünü sözlerini ekleyen Şefik Bey, buldukları döneme gelindiğinde matbuatın istibdat devrinde düştüğü dereceden daha aşağı bir dereceye indiğini ifade etmiştir.²⁹ Ayrıca bu iki devrin hangisinde matbuat acaba daha serbesttir diye bir mukayese yapmanın meşrutiyeti temsil eden kabine heyeti için pek şerefli bir şey olmayacağını belirterek gazetelerin kapatılmadığı bir günün olmadığını savunmuştur.

Şefik Bey'in bu ifadeleri üzerine söz alan Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa ise, "*idare-i örfiyyenin hakeki yok mu? İdare-i örfiyyenin Kanun-u Esasi'de tarifini okumadınız mı? Bunlara hala gazete mi diyorsunuz?*" ifadelerine yer vermiştir. Bunun üzerine yeniden söz alan Şefik Bey, idare-i örfiyyeyi böyle ikide bir, bir gazeteyi tatil etmek, umumi efkârı söndürmek için yapmadıklarını, matbuatın da bir devletin en mühim kuvveti olduğunu ancak artık matbuatın kalmadığını, bunun yegâne sebebinin ise kabine heyetinin istibdadı olduğunu vurgulamıştır.³⁰

²⁸ İsmail Hakkı Paşa'nın konuşmasında ayrıca şu ifadelere yer verdiği görülmüştür: "Eğer yine eski usulde böyledir diyecek isek, pekâlâ! Muhterem arkadaşlarım, kendimizi aldatmayalım. Bugün ahalimiz bu meşrutiyetin aleyhindedir. Hakiki meşrutiyetin değil, şu halin aleyhindedir. Meşrutiyet namı altında bugün memleketimizde hükümferma olan şu haksızlığın aleyhindedir. Yoksa meşrutiyetin en aciz kurbanıyım. Vallahilâzım meşrutiyet uğrunda hayatımı feda ederim. Bilâ tereddüt kanımı dökerim. Fakat meşrutiyet böyle olacaksa, memleketin istikbali bugün tehlikededir. Ben bu efkâr-ı umumiyye karşısında ezim ezim eziliyorum. Biz efkâr-ı umumiyyemizi hiç nazarı mütalaaya almıyoruz. Pek yanlışır almaya mecburuz. Yalnız vicdanlarımızla hareket değil daim efkâr-ı umumiyyeyi gözümüzün önünde tutmaya mecburuz. Tutmazsak, bunun akıbeti bizim için pek pahalıya oturur. Allah o günleri bize göstermesin, pek vahim olur. Bunu kabinemizin elbette nazar-ı mütalaaya alması lâzım gelirdi. Maatteessüf, bunlarla başlıca alâkadar olanlar, hiç ilişik etmemişlerdir. Zannediyorlar ki, eskisi gibi Abdülhamid'in yürüttüğü politika, yürüttüğü istibdat hükümferma olacak. Bu, bence kabil değil." *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 11, 22 Teşrinisani 1326, s.305.

²⁹ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 11, 22 Teşrinisani 1326, s.335.

³⁰ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 11, 22 Teşrinisani 1326, s.336.

Matbuat hürriyeti konusunda görüş bildiren mebuslardan biri de Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey olmuştur. Bu çerçevede kendisi matbuat hürriyetinin büsbütün ortadan kalktığını, Meclisi Mebusa'nın dağıldığı 15 Haziran'dan Eylül nihayetine kadar İstanbul'da çıkan matbuatta zerre kadar serbesti eseri görülmediğini, hepsinin yek ahenk olarak hükümetin meddahi olduğunu beyan etmiştir. Bu durumun iki suretle izah olunabileceğini savunan Lütfi Bey, konuşmasında şu ifadelere yer vermiştir:

“Hükümet ya o kadar icraatı hasene yaptı ki bütün matbuat vicdanen hükümetin meddahi olmaya mecbur oldu veyahut korkuyordu. Bunların hangisinin doğru olabileceğini siz takdir edersiniz. Fakat her halde efendiler, bu zulümde bile eşitsizlik gördüm. Hiç olmazsa o olmasaydı. Herkese aynı surette muamele olunmadı. Hükümet taraftarı olan gazeteler ve ezcümle en başta artık ismini söylemeyeceğim o gazete, her şeyi yazabilirdi. Öbür gazeteler ise hiçbir şeyi yazamadılar.”³¹

Meclisi Mebusan'da matbuat hürriyeti tartışmalarının yaşandığı diğer bir oturum 28 Aralık 1910 tarihli oturum olmuştur. Bu oturumda Gümüllüce Mebusu İsmail Hakkı Bey, *Muabade, Sosyalist, İnsaniyet, İştirak* gibi gazetelerin müdiri mes'ul ve muharrirlerinin tevkif edilmeleri sebebinin sadrazamdan istizahına dair takrir sunmuştur. Söz konusu takrir üzerine söz alan Bağdat Mebusu İsmail Hakkı Bey, kendisinin de kalem erbabının kaleminin şerefine muhafaza edilmesini istediğini ancak ciddi, namuslu kalem erbabının kalemini müdafaa etmek istediğini, ateşe, kana batırıp da memleketi tahrip edenlerin kalemini hiç kimsenin burada müdafaa etmeyeceğini belirtmiştir.³²

Konya Mebusu Mehmet Vehbi Efendi ise, gerek idare-i örfiyye, gerek idare-i mülkiye tarafından olsun umumi efkârı heyecanlandırdıkları gerekçesi ile bir takım gazetelerin tatil edildiklerini belirtmiş ancak *Hikmet* gazetesinin kurban meselesi gibi önemli bir meselenin iptaline kadar yürümesinin hükümet

³¹Lütfi Fikri Bey konuşmasının devamında izah ettiği süreçte yaşanan bir olayı aktarmıştır. Bu çerçevede şu ifadelere yer verdiği görülmüştür: “Eşitsizlikteki dereceyi anlayacaksınız. İsterseniz o gazetenin size gayet dikkate değer bir işini söyleyeyim. Tatil günleri zamanında ahlâka, adaba aykırı bir kitap neşrolunmuştu. Hükümet derhal bunu takip etti ve bunun müellifine altı ay ceza verdirdi. O kitabın müellifinin bu suretle cezalandırılmasına ben de taraftarım. Fakat aynı suretle umumi ahlaka aykırı bir şey o dediğim gazetede de görüldü ve bu daha zararlıydı. Çünkü o pis kitap yalnız, talip olanların evine gider, ancak talip olan bunu satın alır. Fakat bu gazete bütün ailelerin arasına giriyor. Neşrolunan şey öyle adaba aykırı bir şey idi ki burada size utanırım söyleyemem. Mamafih kim merak ederse kim isterse gazetenin o nüshası buradadır gösteririm. Öteki altı ay ceza yedi, buna hiçbir şey yapılmadı. İşte size muamelede bir fark.” *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 12, 24 Teşrinisani 1326, s.395.

³²*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 19, 15 Kânunuevvel 1326, s.682.

tarafından görmezden gelindiğini vurgulayarak söz konusu gazete tatil muamelelerinde eşitlik olmadığını savunmuştur.³³ Bu konuyla ilgili olarak İzmir Mebusu Seyit Bey, *Hikmet* gazetesinin kurban meselesi için söylediklerini İslam ulemasına ve Kur'an ayetlerine ve hadislere dayanarak yazdığını, bir ilmi makale şeklinde gazetede konuyla ilgili yazılan yazıların nezaket, edep ve terbiye ile şer'i delillere³⁴ dayalı olarak yazılmış olduğunu belirterek bu gazetenin umumi asayışı bozan gazetelerin neşriyatları ile aynı çerçevede değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir.

Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi ise, Matbuat Kanunu Meclis'te müzakere edilirken Matbuat Kanununun temin etmiş olduğu hürriyeti birçok mebusun az gördüklerini, bu fikre kalben kendisinin de iştirak ettiğini ancak artık kendisinin ve bazı arkadaşlarının Matbuat Kanunu ile verdikleri hürriyeti çok gördüklerini belirtmiştir. Söylediklerini vatan menfaatini noktasında ifade ettiğini vurgulayan Fehmi Efendi, matbuatın serbest olmasını herkesin kalben arzu ettiğini ifade ederek yaşanan tatil olaylarını vatan menfaati noktaı nazarından değerlendirmiştir.³⁵ Aynı doğrultuda olarak Bağdat Mebusu İsmail Hakkı Bey de matbuat hürriyeti konusunda, bazı mebusların konuşmalarına bakılacak olursa memlekette ne meşrutiyet, ne kanun, ne matbuat, ne matbuat kanunu olmadığını ifade ederek kendilerinin ortalığı bu kadar kötü görmediklerini, bilakis mevcut hükümet için güya zulmediyormuş gibi söylenen ahvali hükümet için iftihar kaynağı olarak addettiklerini ifade etmiştir.³⁶

19 Haziran 1912 tarihli oturumda Tecemmuât Lâyihası³⁷ görüşülürken matbuat hürriyeti ile ilgili olarak Kayseri Mebusu Ali Galip Bey ise, meşrutiyet idaresinin birçok hürriyeti tamamıyla hak tanıdığını, mutlakiyet idaresinde de hürriyetten³⁸ istifade edilebileceğini, fakat hak olarak değil ancak hükümdarın müsaadesiyle istifade edilebileceğini belirterek, Sultan Abdülaziz devrinde matbuatın daha büyük bir serbestiye, daha büyük bir hürriyete sahip bulunduğunu ifade etmiştir. Konuşmasının devamında bunun yani mutlakiyet devrinde bir hükümdarın bile milletine matbuat hürriyeti gibi, birçok hürriyetin bahşedebileceği anlamına geldiğini sözlerine ekleyen Ali Galip Bey, fakat bunun

³³*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 19, 15 Kânunuevvel 1326, s.684.

³⁴*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 19, 15 Kânunuevvel 1326, s.685.

³⁵*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 19, 15 Kânunuevvel 1326, s.686.

³⁶*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 19, 15 Kânunuevvel 1326, s.692.

³⁷*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 16, 6 Haziran 1328, s.370.

³⁸*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 2, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 16, 6 Haziran 1328, s.372.

bir hak değil, bir müsaade olduğunu vurgulayarak meşrutiyet idaresinde elde edilen hürriyetlerin bir lütuf değil, bir hak olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁹

Bundan sonraki süreçte Meclisi Mebusan'da matbuat hürriyetinin yoğun bir şekilde tartışıldığı oturum Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiye Kanununa zeyl kanun layihasının görüşüldüğü 18 Haziran 1914 tarihli oturum olmuştur. Meclis gündemine getirilen bu kanun teklifi matbuatla ilgili suçların muhakeme usulüne ait, bunlarla ilgili davaların icra usulüne ait bir kanundu. Bu kanun ile matbuat suçlarına ait davaların görülmesi ve karara bağlanması, itiraz, istinaf ve temyiz müddetlerinin kısaltılması, matbuat davalarının diğer davalara tercihen ve acilen görülmesi amaçlanmaktaydı. Bu kanun, matbuat memleket asayişini ihlal edecek neşriyatta bulunduğu zaman muhakemelerinin süratle görülmesini hedeflemekteydi.

Adı geçen kanun bu şekilde Meclis gündemine geldiği zaman ilk görüş bildiren mebuslardan biri Basra Mebusu Süleyman Fevzi Efendi olmuş ve kendisi konuşmasında şu ifadeler yer vermiştir:

“Neden suçluların, katillerin mahkemelerini hızlandırmıyoruz da, kalem erbabını, münevverlerimizi bu kadar tazyik altında bulunduruyoruz? Bir muharririn yazdığı bir makaleden katiyen umumi menfaat çıkması mümkün olmazsa bile, katiyen umumi menfaate halel de gelmez. Aynı zamanda bu kanun matbuat hürriyetini fevkalade etkiliyor. Bu da meşrutiyetle kabul edilemez bir durumdur. Bu suçları mühim olan suçlardan tercihen istisna etmekten maksat nedir? Ne fayda vardır? Bu suç, olsa olsa bir yerme, küçük düşürmeden ibaret olabilir. Bu suç, küçük düşürme ise şahsiyete aittir, öyle şahsiyete ait olan ehemmiyetsiz meselelerin cezalarını neden öyle mühim meselelere tercihan kalem erbabımızı, münevverlerimizi ezelim, fikir ve kalem hürriyetlerini kısıtlayalım?”

Tokat Mebusu Tahsin Rıza Bey ise, Süleyman Fevzi Efendi'nin bu söylediklerine itiraz ederek kendisinin şahsiyete ait olan matbuat suçlarının da aynen asayiş ihlal edecek mahiyette olduğunu çünkü şahsiyete ait olan matbuat suçlarının memlekette ne gibi kötü cereyanlar hâsıl ettiğini yakın vakitte gördüklerini ve pek çok zararlarını çektiklerini belirtmiştir. Kendisine göre, bu gibi suçlardan doğan davaların müstesna bir surette icrasına hükümet birçok tecrübenin sonucunda lüzum görmüştür ve memleketin asayiş noktasından bu kanunun tatbik ve icrasına lüzum vardır.

Buna karşıt yönde bir görüş bildiren Bağdat Mebusu Cemil Zehavi Efendi ise, bir ümmetin münevverinin ne kadar tazyik görürse o kadar fena neticeler vereceğini belirterek, matbuat erbabını şiddetle muhakeme etmek için tertip

³⁹Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 2, Cilt: 1, İctima Senesi:1, İnikat: 16, 6 Haziran 1328, s.373.

edilmeye çalışılan bu maddelerin⁴⁰ ancak istibdat zamanında olabileceğini ifade etmiş ve mebusların bu kanunu kabul etmeyeceklerini ümit ettiğini belirtmiştir.⁴¹

Adı geçen kanuna yönelik mebusların bu tür eleştiriler sunması üzerine Umuru Cezaiyye Müdürü Tahir Bey, tasdiki teklif olunan kanun ile hükümetin yeni birtakım durumları suç haline koyarak cezalandırmadığını, matbuat erbabını taziyet etmek durumunun mevzuu bahs olmadığını, yalnız matbuatla ilgili suçların muhakeme usulüne ait bir kanun teklif edildiğini, matbuat erbabının katiyen taziyet edilmediğini belirtmiştir. Konuşmasının devamında bu muhakeme usulüne tabi olacak suçların yalnız şahıs suçları olmadığını, bilcümle matbuat suçlarının da bu kanuna tabi olacağını, o gibi suçların işlenmesinin memlekete gayet vahim zararlar getirebileceğini vurgulayan Tahir Bey, matbuat suçları arasında halkı kanuna itaatsizliğe sevk edecek derecede birtakım büyük suçlar olduğunu belirtmiştir. Bu noktada kendisi, söz konusu kanunun bu gibi davaların icra usulüne ait bir kanun olduğunu belirterek, bu hale nazaran kanuna kati surette ihtiyaç duyulduğunu savunmuştur.

Bundan sonra görüş bildiren Diyarbakır Mebusu Fevzi Bey ise, kendilerinin de matbuat hürriyetine taraftar olduklarını ancak Meşrutiyet'in ilk devrelerinde yaşanan olayların unutulmaması gerektiğini,⁴² memleketin seviyesinin düşünülmesi gerektiğini ifade ederek konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

“Memlekette ne gibi cereyanlar oldu, bu kadar ihtilaller vukua geldi ve neticede bu kadar memleketler elden gitti. Bunların sebebi nedir? Hep o mübalağalı, o muğfilkarane yazıların neticesi değil mi? Meclisi Mebusan'da üç sene evvel gördüğümüz haller neydi? Hep o müfritkarane ahvalin neticesi değil miydi? Bunları niçin biraz düşünmüyoruz? Biraz insaf edelim de öyle hareket edelim. Namuslu kalem erbabı, namusu dâhilinde yine yazı yazabilir. Ona kim mani oluyor? Görmüyor musunuz, bu kadar gazete, bu kadar risale neşrediliyor, fakat fazla serbestîden memlekette fena fena cereyanlar hâsıl olduğunu bittecrübe gördük.”⁴³

⁴⁰*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330, s.362.

⁴¹*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330, s.363.

⁴²*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330, s.363.

⁴³Fevzi Bey konuşmasının devamında ayrıca şu ifadelerle yer vermiştir: “Zamanı gelince tabii bunu kaldırır, kanunu tadil ederiz. Zira kanunları nasıl yeniden vaz ediyorsak, bunu da kaldırabiliriz. Yeter ki, o devri idrak edelim, ilk devrede kanunsuz yaşadığımız zaman, matbuatın serbestliğinin zararlarını açıkça gördük. Şimdi hükümet buna lüzum görmüş. Bunda zannedersem efkâr-ı umumiyye de beraberdir. Hatta taşra ahalisine de sormuş olsanız, onların da en ziyade şikâyet ettikleri, matbuatın böyle birbiri aleyhindeki neşriyatlarıdır. Bunun kabulünde ne için tereddüt ediyoruz? Rica ederim, biraz insaf

Konuyla ilgili olarak Şam Mebusu Faris El-Huri Efendi, adı geçen kanunun amacının muhakeme muamelesini hızlandırmak, itiraz, istinaf ve temyiz müddetlerini kısaltmak olduğunu yani matbuat suçlarını bütün adi suç ve cinayete tercih etmek ve bir an evvel neticelendirmek olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴ Konuşmasının devamında matbuat hürriyeti hakkındaki görüşünü yansıtacak şu ifadelere yer vermiştir:

“Matbuat Nizamnamesinde matbuat suçları iki kısma ayrılmıştır. Birincisi umumi asayişle ilgili olan, ikincisi kişiler arasında küçük düşürmeyle ilgili bulunan suçlardır. Suç, kişiyle ilgili ise süratle o kadar lüzum yoktur çünkü kişiler arasında beliren davalar bir gün evvel veya bir gün sonra neticelenirse fark yoktur. İstatistiğe bakarsak, acaba matbuat suçları hükümet ve umumi asayişle ilgili olanlar hususi davalardan fazla mı yoksa eksik mi? Umumi asayişle ilgili davalar belki yüzde dört, yüzde beştir. Ahali arasında çıkan davalar ise yüzde doksan beş kadardır. Bunun için bu yüzde beş davalar hakkında o kadar ehemmiyet görerek onları hızlandırıyoruz, yani umumi kanunlar hilafında bir kanun koyuyoruz. Hâlbuki ahali arasında çıkan yani hususi suçlara ait olan davalar daha ehemmiyetli olduklarından süratle çözümleri lâzımdır. Hâlbuki umumi asayişle ilgili olan davalarda, mahkeme reisinin, hakimnin salahiyeti vardır, davayı tercih ve takdim edebilirler. Erbabı kalemi o kadar tazyik etmeye sebep nedir?”⁴⁵

edelim de, geçmiş seneleri daima gözümüzün önüne getirelim. Zamanı gelince bu kanunu kaldırırız. Fakat birkaç sene sabredelim. Memleketimiz ne vakit Fransa, Almanya derecesine gelirse o zaman bizde de o derece serbest-i matbuat olur. Herkes daha ziyade serbest beyan-ı efkâr eder.” *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330, s.364.

⁴⁴*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330, s.364.

⁴⁵Faris El-Huri Efendi konuşmasının devamında ayrıca şu ifadelere yer vermiştir: “İstinaf ve temyiz meselelerinde herkes bilir ki, bir istinaf, bir itiraz yapmak ve temyizi dava etmek için bir avukat tedarik etmelidir. O avukat mahkeme kalemine gitmeli, evrakı tetkik etmeli, vekâlet senedini tanzim etmelidir. Sonra bu dava mütalaa edildikten sonra bir itiraz layihası tertip ederek, katib-i adi yanına gitmek icap eder. Bunda çok uzun muameleler vardır. Eski kanunda umumi suçlar için itiraz müddeti beş gün, istinaf müddeti on gün, temyiz müddeti sekiz gün kabul edilmiş iken, ahali bunun da kısalığından şikâyet ediyor. Mahkeme reisince temyiz müddetini uzatmak için yetki verilmiştir. Temyiz muamelesi yapılmak için bir mühletname verilebilir. Hâlbuki nizamnamede müddeiumumiye tevdi edildiğinden sonra 24 saat zarfında mahkemeye sevk etmeli ve ilamı beş gün zarfında çıkarılmalı deniyor. Bu ne için? Bu süratten maksat, eğer umumi asayiş ise mahkeme reisi ilgili davayı tercih edebilir. Eğer dava umumi asayişe müteallik değilse, o dava başkaları gibi sıraya girebilir. Bu 24 saatlik kısa müddet zarfında ne bir avukat tedarik eder, ne de evrakı mütalaa edebilir. İstinaf ve temyiz müddetleri pek kısadır. Bu sebeple bu kanuna lüzum olmadığı kanaatindeyim.” *Meclisi*

Bu tartışmalar üzerine Denizli Mebusu Sadık Efendi ise, matbuat hürriyetini, serbesti-i kelâmı insanlığın taban kabul ettiğini, ancak matbuatla memlekette irfanının yükselebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca hükümetin teklif etmiş olduğu bu kanunda Ceza Kanununda veyahut Matbuat Kanununda yer alan ahkâmın hilâfında ahkâm tesis edilmediği ifadelerine yer veren Sadık Efendi, bundan dolayı da söz konusu kanunla bütün matbuatın ellerinin ve kollarının bağlamış demek olmayacağını savunmuştur.⁴⁶

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde 23 Temmuz 1908'de ilan edilen Meşrutiyet'in yarattığı özgürlük havası içinde gazete çıkarmak üzere başvuruların sayısında büyük bir artış yaşanmış ve buna paralel olarak da çıkan gazete ve dergi sayısında büyük bir artış gözlenmiştir. Bu ortamda basın genel olarak sınıflandırılmaya çalışıldığında İttihat ve Terakki'yi destekleyen yayın organları olan *Tanin*, *Yeni Tasvir-i Efkâr* gibi yayın organlarının karşısında İttihat ve Terakki'ye muhalif olan çeşitli grupların çok sayıda yayın organının yer aldığı görülmüştür. Meşrutiyet'in yarattığı bu ortam içinde bütün gazeteler tam bir serbesti içinde kendi ideolojik fikirlerinin savunuculuğuna girişmişlerdir. Bir yandan muhalif gazetelerin kendi ideolojik görüşleri doğrultusunda giriştikleri faaliyetler, diğer taraftan azınlıkların kendi milli emelleri yolunda yaptıkları yayınlar ülkede bir kaos ortamının doğmasına neden olmuştur. Bu noktada ülkede tansiyonu arttırıcı bu olaylar İttihat ve Terakki'yi yeni önlemler alma konusunda harekete geçirmiş ve basının bu tür zarar doğuracak yayınlarının önüne geçilebilmesi için bir Matbuat Kanununun süratle çıkarılması yoluna gidilmiş ve adı geçen kanun 16 Temmuz 1909 tarihinde yasalaşmıştır. Kanun sadece devletin güvenliğini sarsacak ve halkı işyana sürükleyecek nitelikteki yayınlar dolayısıyla hükümete bir gazeteyi geçici süreyle kapatma yetkisi tanımış olmasına rağmen, Meşrutiyet yıllarında ülke birçok gazetenin kapanması, gazetecilerin tutuklanması ve sürgüne gönderilmesi olaylarına sahne olmuştur. Özellikle İttihat ve Terakki'nin iktidara hâkim olmasıyla, muhalif gazeteler üzerindeki baskı artmış, matbuatın yasalar yoluyla değil idare-i örfiyeler yoluyla cezalandırılması yoluna gidilmesi ülkede basın özgürlüğü konusunda geniş tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur.

Matbuat alanında yaşanan bu tartışmalar Meclisi Mebusan'a da yansımış ve Meclis'in çeşitli oturumlarında matbuat hürriyeti konusu gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar, basına getirilen bu kısıtlamaların mebuslar tarafından nasıl

Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: 3, Cilt: 1, İctima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330, s.365.

⁴⁶*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, Cilt: 1, İctima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330, s.367.

algılandığını ortaya koyması açısından önemlidir. Bu çerçevede yapılan tartışmalar incelendiğinde, basın alanında yaşanan bu gelişmelere yönelik olarak mebusların iki noktada yoğunlaştığı görülmüştür.

Bu çerçevede birinci grup ve içinde Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, Şam Mebusu Şefik Elmüeyyet Bey, Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey, Kayseri Mebusu Ali Galip Bey, Basra Mebusu Süleyman Fevzi Efendi, Bağdat Mebusu Cemil Zehavi Efendi, Şam Mebusu Faris El-Huri Efendi gibi mebusların yer aldığı grup, memleketin sükun ve asayişini ihlâl eder harekâta bulunmaları sebebiyle gerçekleştirilen gazete kapatma olaylarını eleştirerek, matbuat hürriyetinin büsbütün ortadan kalktığını ve matbuatta zerre kadar serbesti kalmadığını, matbuatın istibdat devrinde düştüğü dereceden daha aşağı bir dereceye indiğini, erbabı kalemın bu kadar tazyik edilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca yine aynı doğrultuda olarak görüşlerinin matbuatın serbest olması gerektiği, matbuattan muhtaç olanlarının kanun dairesinde terbiye edilmesi gerektiği, bir darbe indirircesine cezalandırmanın gelecek için iyi bir şey olmayacağı noktasında olduğu görülmüştür.

Karşıt görüşte yer alan ve içinde Bağdat Mebusu İsmail Hakkı Bey, Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi, Tokat Mebusu Tahsin Rıza Bey, Diyarbakır Mebusu Fevzi Bey, Denizli Mebusu Sadık Efendi gibi mebusların yer aldığı grup ise matbuat hürriyetinin gerekli olduğunu ancak memleketi yazdıklarıyla tahrip edenlerin özgürlüğünün savunulamayacağını, matbuat suçlarının memlekette ne gibi kötü cereyanlar hâsıl ettiğinin görüldüğünü, bu çerçevede farklı cereyanların neticesinde birçok memleketin elden gittiğini ve bunun temel sebebinin muğfillkarane matbuat olduğunu ve fazla serbestinin memlekete zararlar verdiğini savunmuşlardır. Bu noktada bu mebuslar, gazete kapatma olaylarını daha çok vatanın menfaatini noktasında değerlendirmişler ve yaşanan bu olayları diğer mebuslar kadar kötü görmediklerini savunmuşlardır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

BEO, 3539-265418-0, 12.04.1327 (03.05.1909)

BEO, 3543-265714-0, 16.04.1327 (07.05.1909)

BEO, 3541-265538-0, 14.04.1327 (05.05.1909)

BEO, 3541-265537-0, 14.04.1327 (05.05.1909).

BEO, 3553-266440-0, 29.04.1327 (20.05.1909)

BEO, 3956-296628-0, 8.11.1329 (31.10.1911)

BEO, 3960-296944-0, 14.11.1329 (06.11.1911)

BEO, 3973-297956-0, 14.11.1329 (06.11.1911)
 BEO, 3973-297956-0, 17.12.1329 (09.12.1911)
 BEO, 4095-307081-0, 25.10.1330 (07.10.1912)
 BEO, 4177-313247-0, 22.06.1331 (29.05.1913)
 BEO, 4198-314777-0, 17.08.1331(22.07.1913)
 DH.HMŞ., 26-49-0, 27.12.1331 (27.11.1913)
 DH.MKT., 2897-62-0, 24.07.1327 (11.08.1909)
 DH.MKT., 2817-44-0, 26.04.1327 (17.05.1909)
 DH.SYS., 55-77-0, 04.01.1330 (25.12.1911)
 DH.ŞFR., 413-27-0, 03.03.1325 (16.05.1909)
 İ. DUİT., 99-3-0, 11.07.1327 (29.07.1909)
 MV., 158-5-0, 07.11.1329 (30.10.1911)
 ŞD., 32-31-0, 09.12.1329 (01.12.1911)
 ŞD., 28-70-0, 19.07.1328 (27.07.1910)
 ŞD., 39-15-0, 27.10.1331(29.09.1913)
 ŞD., 39-24-0, 22.12.1331(22.12.1913)

Resmi Kaynaklar

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi

Devre: I, Cilt: 2, İçtima Senesi: 1, İnikat: 47, 14 Mart 1325.
 Devre: I, Cilt: 3, İçtima Senesi: 1, İnikat: 65, 20 Nisan 1325.
 Devre: I, Cilt: 3, İçtima Senesi: 1, İnikat: 69, 28 Nisan 1325.
 Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 11, 22 Teşrinisani 1326.
 Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 12, 24 Teşrinisani 1326.
 Devre: I, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İnikat: 19, 15 Kânunuevvel 1326.
 Devre: 2, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 16, 6 Haziran 1328.
 Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi:1, İnikat: 17, 5 Haziran 1330.

Düsturlar

Düstur, Tertib-i Sani, Cilt 1, 24 Cemaziyelahir 1326- 27 Şevval 1327 (10 Temmuz 1324- 29 Teşrinievvel 1325), Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1329.

Kaynak Eser ve İncelemeler

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlama*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 1978.

- İNUGUR, M. Nuri, *Basın Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2005.
- İSKİT, Server, *Hususi İlk Türkçe Gazetemiz Tercüman-ı Ahval ve Agâh Egendî*, Ulus Basımevi, Ankara 1937.
- İSKİT, Server, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1943.
- JELTYAKOV, A.D., *Türkiye’nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729-1908)*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara 1979.
- KARAGÖZ KIZILCA, Gül, “Osmanlı/Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *İlef Dergisi*, 3/1 (2016), s.71-90.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, “*Hürriyet*”i Beklerken, *İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı Dönemi Basının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010.
- KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazeteciliği Tarihi, Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1969.
- TOPUZ, Hıfzı, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler- İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- ULUSOY NALCIOĞLU, Belkıs, “Tanzimat Döneminde Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkleri”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/14 (2005), s.253-267.
- YAZICI, Nesimi, *Takvim-i Vekayi “Belgeler”*, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1983.

